

MARKO KOS*

Sestavine razvoja Slovenije

Če želimo Sloveniji razcvet vseh njenih dejavnosti, moramo ugotoviti kakovost sestavin, ki naj omogočajo ta razvoj. To so nevrvalgične točke, ki so odločilne za delo zaposlenih, preko katerih tvorijo razvojnoekonomске in sociološke značilnosti slovenskega žitja. Pri tem se moramo seznaniti z nekaterimi prepričanji, ki so prerasla v splošno priznane mite. Pri odločanju o smereh strateškega razvoja so te sestavine mejniki, čez katere ne moremo, pa naj bo naša želja še tako goreča. Če se nakazuje več možnih smeri, se moramo v dilemah ravnati po sestavinah ter se posvetiti predvsem njihovi izboljšavi oz. ozdravitvi. Zato so pri vsaki sestavini navedeni potrebni ukrepi.

Razvojne možnosti so v primerjavi z bližnjimi razvitimi državami nizko razvite. V tem pogledu se moramo sprijazniti s temi dejstvi:

1. Slovenija ima visoko *izobrazbeno strukturo* delovne sile.

Tabela 1: Zaposleni po stopnji izobrazbe – primerjava

	SLO		I		D	A
	Vsi zap. 1991 %	ind.	Brezposel- ni 1991 %	Vsi zaposl. 1990 %	1990 %	1990 %
Visoka šola	6,9	3,0	2,5	7,7	7,8	5,6
Višja šola	7	3,3	3,1	24,3	15,6	14,5
Srednja šola	55,2	47,10	56,5	30,4	32,0	33
Osnovna šola	30,9	46,6	37,9	37,6	44,6	46,9
Povprečno število let šolanja	10,34	9,58	10,30	10,36	11,47	11,39

Tabela 1 kaže, da je izobrazbena struktura vseh zaposlenih slabša od bližnjih razvitih držav. Delež visoko izobraženih sicer ni mnogo manjši, pač pa je opazen za okrog 2,5- do 3-krat manjši delež višje izobraženih. Izobrazbena piramida ima deformiran vrh. Zato imamo slab srednji menedžment in slabo vodenje tehnologije in organizacije dela. Za raziskovalno in razvojno dejavnost nimamo dovolj kadrov. Razmerje med tehničnimi in drugimi strokami visoko izobraženih je približno enako preostalim državam, pač pa je to razmerje pri višje izobraženih slabše.

Možnosti za sanacijo tega stanja kaže *tabela 2*.

* Dr. Marko Kos, publicist.

Tabela 2: Diplomanti šol in vpis na visoke šole (odstotek od zaposlenih)

	SLO	D	I	A
Visoka šola	vsi 0,29 inž. 0,10	vsi 0,53 inž. 0,164	vsi 0,343 inž. 0,093	vsi 0,32 inž. 0,07
Višja šola	0,24	0,84	1,08	0,77
Srednja šola	0,96	0,5	vsi 1,82 inž. 0,854	0,24
Vpis na univerzo % od prebivalstva	0,27	0,3	0,40	0,26
Odstotek diplomiranih od vpisanih:	38	62,8	32,1	53,6
Vpis na univerzo od letnika	22	51	22,8	26
Delež tehniških od vseh diplomantov vis. šol	30	31	32,8	22

Vpis na univerze je približno na višini sosednjih držav, pač pa je izkoristek študija slab, saj diplomira komaj ena tretjina vpisanih. Zato je delež diplomantov od zaposlenih mnogo nižji od sosednjih držav. Položaj višje izobraženih je še slabši, saj jih diplomira trikrat manj na zaposlene kot pri sosedih. Delež vpisanih na univerzo in na višje šole (ki jih sploh nimamo organiziranih samostojno kot v sosednjih državah, zlasti ne kot inženirske visoke šole v Nemčiji) od letnika mladih moramo povečati za 100% in izboljšati izkoristek študija za 100 odstotkov na 60% kot v Nemčiji in Avstriji.

Delež inženirjev je zlasti nizek v industriji. Njihovo število je od 1987 do 1991 padlo. Inženirjev obeh stopenj je v industriji zdaj 2,9% od zaposlenih, medtem ko jih je v Baden-Württembergu 3,8% (1989). Tam imajo v raziskavah in razvoju (RR) industrije 3,2% vseh zaposlenih. V Sloveniji takšnega RR ne moremo zaradi pomanjkanja kadrov niti organizirati, tudi če bi ga hoteli. Pripominjam, da imamo zadnje podatke o inženirjih v industriji iz 1991. Predvidevamo lahko, da jih je dober del odšel v 24.000 novih zasebnih podjetij.

Študij na visokih šolah traja predolgo, v 25. ali 26. letu starosti bi morali mladi pričeti s poklicnim delom. To velja za vse poklice, posebno pa za tehnične. Visokošolski študij tehnike traja pri nas predolgo, poleg tega ta profil teoretične znanstvenoraziskovalne usmeritve z izrazito specializacijo v ozke stroke v gospodarstvu ni racionalno izrabljen. Pouk na visokih šolah je premalo praktičen. Industriji povsem ustreza višješolski študij, ki pa ne sme biti prvostopenjski, se pravi identičen z visoko šolo, marveč mora biti posebej prirejen z izrazito praktičnim poudarkom po nemškem vzoru. Seveda ne moremo pričakovati, da bo absolvent zapustil šolo stoddstotno pripravljen za poklic, marveč morata biti prvi dve leti namenjeni usposabljanju.

Potrebna je reforma univerze predvsem v tem, da se omeji visokošolski študij na eno tretjino generacije, ki namerava nadaljevati šolanje po srednji šoli in organizira strokovne inženirske visoke šole, ki bodo vzgojile preostali dve tretjini študentov v treh do štirih letih z izrazito praktičnim, se pravi v industrijsko prakso usmerjenim učnim programom, ki pa mora biti vsako leto usklajen z najnovejšim stanjem tehnike.

Do zdaj je absolviralo na prvi stopnji celo nekaj manj študentov kot na drugi

stopnji. Takšno razmerje za gospodarstvo ni funkcionalno. Visokošolski inženirji bi morali biti namenjeni za menedžment in za visoko zahtevno raziskovalno dejavnost, medtem ko bi morali strokovni inženirji zapolniti mesta v delovodstvu, v konstrukciji in razvoju, v tehnologiji in pripravi dela ter na drugih vodstvenih mestih. Razmerje med temi delovnimi mesti je med 1:3 do 1:5. Ker so visokošolski inženirji namenjeni ne samo za gospodarstvo, marveč tudi za inštitute in za univerzo, je razmerje 1:2 med absolventi obeh vrst šol realno. Enako razmerje je že zdaj v Nemčiji, dve tretjini inženirjev in polovica informatikov prihaja s strokovnih inženirskih visokih šol (Ingenieur-Hochschule).

Dolg študij na visokih šolah zadržuje mlade od produktivnega dela. Čim prej morajo pričeti služiti za življenje. Od tega imata škodo država, ker je to drago, in gospodarstvo, ker nima kadrov.

Isto velja tudi za srednjo šolo. Mnogo dijakov ni zmožnih za prestop na univerzo. Okrog petine naj ne bi opravila mature. Zato je smiselna uvedba srednjih tehničnih šol, ki bi dale srednjega tehnika, ki bi lahko prevzemal visokokvalificirana in nižja vodstvena mesta v gospodarstvu.

2. Slovenija nima *velike rezerve v visokem deležu zaposlenih med prebivalstvom*.

Tabela 3: Delež aktivnega prebivalstva

	SLO	Baden- Württemberg	D	Bavarska	Švica
Prebivalstvo (mio)	2	9,619	61,99	11,10	6,7229
Aktivnih (mio)	0,735717 (III. 1992)	4,447 (1989)	27,77	5,428 (1989)	3,614 (1989)
Delež zaposlenih oz. pridobitnih v prebivalstvu	36,8	46,23	44,8	48,9	53,8
Brezposelni	113 233 (X. 1992)	182 000			17 452
Stopnja zaposlenih (%)	13,34	3,93	5,1	5,7	0,48

Iz *tabele 3* je razvidno, da ima med sosednjimi državami (in deželami) Slovenija najnižji delež zaposlenih med prebivalstvom. Švica ima to razmerje večje skoraj za polovico, enako tudi Nemčija, še posebej pa nemški deželi Bavarska in Baden-Württemberg.

3. Slovenija nima *velikih možnosti v storitvenem sektorju*.

Tabela 4: Storitveni sektor – zaposleni

	SLO	Švica	Baden- Württemberg	Bavarska
Kmetijstvo	2,7	5,8	3,2	6,9
Industrija (obrt)	53,5	34,4	47,2	41,9
Storitve	43,8	59,8	49	51,20
Trgovina	9,3	14,8	14,9 (+ promet)	16,6 (+ promet)
Banke	7	5,2		03,5
Gostinstvo	2,9	6		
Javna uprava	24,6		34,6	
Razno		33,8		20,6

Tabela 4 kaže, da storitveni sektor v Sloveniji ne zaostaja bistveno za tako visoko razvitimi državami, kot so Švica, Bavarska in Baden-Württemberg. Za Bavarsko zaostajamo samo za 11%. So pa razlike med različnimi storitvami področij, bančništvo je skoraj za polovico preveliko, trgovina pa za polovico premajhna, enako je premajhno gostinstvo. Vendar se razmere že urejujejo skladno s trgovin in gospodarskim položajem ter sanacijo bančništva.

4. Vlaganje Slovenije v R&D v preteklih 15 letih ne daje temeljev za vrsto potencialnih proizvodnih programov. V tem času je vložila država v RR okrog 1,12 mrd DEM. Inventura rezultatov pa ne pokaže nobenega celovitega proizvodnega programa, ki bi ga bilo možno vpeljati. Razvitih je bilo nekaj izdelkov, vendar zelo omejeno ter gotovo ne ustrezajo vloženi vsoti. Sklepamo zato, da je šlo za preživetje državnih inštitutov in ne za programe, ki bi bili res inventivni. To kaže tudi število patentov preteklih desetih let, ki jih ima Slovenija: 350 patentov. Bavarska jih ima 72.400, kar bi glede na velikost pomenilo za Slovenijo: 12.650. Razmerje je torej 1:36. To pomeni, da na to podlago ni možno opreti nikakršnega proizvodnega programa.

5. Z odpuščanjem tehnoloških presežkov se ne izboljšuje izobrazbena struktura in s tem delovna storilnost. Izobrazbena struktura brezposelnih (tabela 1) kaže enako strukturo kot v industriji, iz katere prihajajo brezposelni, saj nedobičkonosni sektor ne odpušča. To pomeni, da se z odpuščanjem izobrazbena struktura zaposlenih ne spreminja. Kdor pozna dogajanje v podjetjih, ta ve, da so se znašli na seznamu presežkov tudi inženirji in vsi, ki so imeli spore z vodstvom. To je bila priložnost, da so vodstva pospravila vse, ki so se jim zaradi nasprotovanja ali zagovarjanja svojih stališč zamerili.

Tabela 5: Dodana vrednost na zaposlenega DEM/zap.

	SLO (1991)		Bavarska (1990)		Indeks Bav. : SLO
		%		%	
Industrija	22 505	35	73 716,7	40,2	3,28
Trgovina in promet	19 267	10,3	66 600	14,1	3,46
Bančništvo	58 945,72	14,6	15 662	5,4	1,96
Celota	29 360		77 171		2,63

Na storilnost in učinkovitost poslovanja odpuščanje presežnih delavcev sploh ne vpliva, kajti *razlike v dodani vrednosti na zaposlenega (tabela 5)* med Slovenijo in Bavarsko so tako velike, saj dosegajo za industrijo 328%, kar pomeni, da ne bi dosegli nemške storilnosti, celo če odpustimo vse delavce. Tega se premalo zavedamo. Slovenska ustvarjena dodana vrednost je komaj tretjina nemške. Pri letni povprečni plači 7200 DEM na zaposlenega se poveča dodana vrednost v celoti samo za 5,7%, če odpustimo 10% delavcev, ker smo prihranili prispevke in režijske stroške, medtem ko se čiste plače dele iz dodane vrednosti. Če odpustimo tretjino delavcev, se dodana vrednost poveča samo za 18,8%, to pa našega konkurenčnega položaja proti Nemčiji ne bo v ničemer popravilo, ker ostaja še vedno 276-odstotna razlika. Isto stanje je tudi pri primerjavi letnega prometa na zaposlenega (tabela 6).

Tabela 6: Letni promet na zaposlenega DEM/zap.

	SLO (1991)	Bavarska (1990)	Bav. : SLO
Industrija	72 512	214 300	2,96
Trgovina in promet	41 369	463 264	11,20

Iz tega prikaza nam mora postati jasno, da se največji del te razlike ne skriva v prevelikem številu delavcev, marveč v zelo zastareli tehnološki opremljenosti slovenskih podjetij, v slabi organizaciji dela, prevelikih skladiščnih zalogah, preveliki energetski porabi, slabo urejeni nabavi, slabem obračanju finančnih sredstev in prevelikih in neracionalnih administrativnih službah. Slovenska podjetja imajo pri istem obsegu kot tuja mnogo premajhen dohodek in zato neracionalno izrabljene ljudi, kapital in opremo.

Te primerjave nam razkrijejo neprijetno resnico: zgolj z odpusti ni mogoče doseči zahodne storilnosti. Odpusti so nepodjetniški in razkrivajo nemoč menedžmenta. Menedžment je odpovedal na vsej črti, zlasti srednji. Zanj nimamo višje izobraženih kadrov. Tu je usodna vrzel slovenskega izobraževalnega sistema. In zato smo udarjeni s trikrat nižjim dohodkom podobno opremljenih podjetij, kot so nemška. To je mogoče doseči samo s posodobitvijo tehnološke opreme, zlasti pa tehnoloških metod in organizacije dela. To vrzel moramo zapolniti s tujimi svetovalci. Tu delamo novo napako, kajti tuji svetovalci so izključno gospodarsko in finančno usmerjeni, morali pa bi biti tehnološki strokovnjaki za organizacijo dela, za logistiko in za izdelke same glede na asortima, konstrukcijo in tehnološko primernost.

Iz tega je razvidno, da problem preoblikovanja gospodarstva *sploh ni ekonomski, marveč tehnološki* – izziv za tehnologe in raziskovalce. V obstoječih podjetjih bi morali dvigniti s čiščenjem organizacije dela, tehnoloških postopkov in s konstrukcijskimi rešitvami izdelkov storilnost podjetja kot celote ne glede na število delavcev.

Ključ do reševanja usode slovenske industrije in s tem delavcev je na prvih dveh ravneh tehnološko-proizvodnega menedžmenta. Številke dodane vrednosti kažejo, da niti eno samo slovensko podjetje ne ustreza nemškim tovrstnim standardom. Ker domačega menedžmenta ni in ga še pet let ne bo, če takoj ustanovimo inženirske visoke šole (po nemškem vzoru), je izhod v pridobitvi tujih tehnoloških svetovalcev ali najemnikov. Slovenska podjetja je treba vsa preobraziti od tal do vrha. Za to je potreben *nacionalen razvojni program*. Njegov cilj v prvi fazi mora biti:

dvig letnega prometa in dodane vrednosti na zaposlenega za dvakrat, to je na 140.000 DEM do 160.000 DEM oz. dodane vrednosti na 50.000 DEM, kar pomeni 70% nemških dosežkov. S tem bi bila avtomatično rešena vprašanja zaposlenosti in naložb. Potem ne bi bilo treba odpuščati ljudi, marveč bi celo potrebovali nove.

6. *Rešitev ni v novih tehnologijah.* Ko gre za zaposlovanje velikega števila delavcev, so nove tehnologije nepomembne. Vsa nova delovna mesta se odpirajo v konvencionalnih panogah. Sicer pa se zaradi avtomatizacije vračajo v Nemčijo tekstilna, obutvena in lesna podjetja, ki so postala konkurenčna nerazvitim. Kljub vsemu bo glavnina poslov in izvoza tudi čez deset let v konvencionalnih panogah. Seveda bodo potrebne strokovne kvalifikacije za mnoge od teh položajev, vendar te ne bodo pomenile neke revolucionarne spremembe glede delovne sile. Prakse bodo nove in bolj rafinirane v menedžmentu.

7. *Zadnji mit je, da je prihodnost samo v majhnih podjetjih.* Če hočemo imeti velike kompleksne posle, potrebujemo velika podjetja. Italija gradi po svetu kompletne cementarne, jeklarne, papirnice, tovarne avtomobilov in traktorjev, projektirajo jih v projektivnem podjetju Italimpianti v Genovi s 6000 inženirji, izdelajo jih v vrsti velikih podjetij za razne naprave. Imeti moramo podjetja za inženiring za vodenje kompleksnih poslov in vrsto manjših, visoko kakovostnih tehnoloških podjetij. Kako naj majhno podjetje z 20 do 50 delavci organizira izvoz, kajti brez njega ne more zaživeti? Če gre za podjetja z individualno proizvodnjo, kot so v kovinski stroki, kjer delajo za vsako naročilo na novo, morajo iskati interesente, jim izdajati ponudbe, te interesente obdelovati, dokler ne pripeljejo po dolgotrajnih pogajanjih do pogodbe o naročilu. Zato so potrebni zelo spretni komercialisti z znanjem jezikov, stroke in vseh ekonomskih sredstev. Zato so potrebni stiki s trgom, predstavniki po področjih, mreža za informacije. To ima samo večje podjetje z oddelkom za zunanjo trgovino. Zato se v Italiji združujejo majhna podjetja v konzorcije, ki obdelujejo trge, sklepajo pogodbe, pripravljajo propagando in vse akcije v zvezi z naročilom, celo špedicijo in skupen prevoz več podjetij. Edino tako so lahko furlanski mizarji tako uspešni v svetu.

8. Tudi to je povezano z mitom, ko zahteva sklad za razvoj Slovenije od vodstev podjetij, *da pripravijo nove proizvodne programe.* Obstoječi programi so vse, kar premoremo. Za nove nimamo ne patentne podlage ne dodelanega razvoja za tehnološko izvedljivost. Obstoječa proizvodnja sloni okrog 30% na licencah s tržnimi znamkami po tujem znanju – Kolinska, ETA Cerknjo, Telekom, TAM, Zlatorog, Bayer-Pharma, Litostroj, STT, Gostol, Planika itd. V tuja podjetja sta se prebila samo dva slovenska lastna programa: SI 2000, sistem digitalne telefonije, ki ga je prevzel Siemens, in reciklirani fini revijski papir »Frendi« iz Vidma.

Nimamo proizvodnih programov, ki bi bili tako tehnološko razčlenjeni, inovacijsko zreli in komercialno prodorni in zanesljivi, da bi bili sposobni nositi neko proizvodnjo v uspeh. 90% programov je razvojno tehnološko zastarelih, srednje dobrih, zasilnih, nepopolnih, ki ne omogočajo kakovosti in zanesljivosti. Če hočete doseči visoko kakovost, mora biti izdelek odprt s stoo odstotnim eksperimentalnim razvojem.

Večina programov je posnemanje tujih in zato zakasnelih, v iztočni dobi S-krivulje, ko ni več možen velik dobiček, marveč samo rutinski minimalen dobiček za životarjenje. Ker ni takšnih programov, ni podjetniških projektov in ni novih podjetij, ki bi bila sposobna pritegniti kapital in nosilne ljudi.

Zaradi tega si lahko razložimo vrtenje na mestu in pasivnost vlade in politike. Posledice preteklega odnosa do menedžmenta in do raziskav se ne dajo popraviti prej kot v desetih letih.

Če se pojavi neka menedžersko-inženirska ekipa s svojim programom, ji je treba dati vso podporo, kajti to je dragocena redkost.

Poleg tega, da ni programov, tudi ni kapitala za nove tovarne. Zato je edina rešitev za obstoječo delovno silo, da ohranimo obstoječa podjetja, jih saniramo, dobimo nov menedžment in jih tehnološko in organizacijsko tako usposobimo, da se bosta njihova proizvodnja in dodana vrednost dvignili za 100%. Če nam uspe priti na vrednost proizvodnje 170.000 DEM na zaposlenega in hkrati znižati število zaposlenih za 20% (kar je v glavnem že doseženo), bi prišli pri 22% prometa za plače in pri 100% prispevkih na neto plačo 1500 DEM, kar bi bilo 57% nemškega povprečja 2640 DEM.

To bi bil izhod za reševanje brezposelnih, ker bi se povečali skladi za socialno in javne službe za 2,44-krat in ostal bi velik del dodane vrednosti za vlaganje v nove obrate in v nova delovna mesta. *Tedaj šele bomo lahko začeli nov cikel vlaganja.*

Če se ne posreči takšno preoblikovanje obstoječe slovenske industrije, ne vidim na obzorju rešitve za brezposelne. Zapiranja obstoječih podjetij v večjem obsegu ne moremo sprejeti, kajti novih podjetij ne bo. To so edina opremljena delovna mesta, ki jih imamo. Računati na nova podjetja z novimi programi je iluzija.

Projekt sanacije slovenske proizvodnje lahko pade zaradi pomanjkanja menedžmenta in ne denarja. To so inventivni, tehnološko usmerjeni podjetniki, samostojni ljudje, zmožni prevzema podjetja z neko vizijo in z nekim programom. Ti ljudje bodo popeljali delavce in tehnike za seboj, jim dali navodila ter jih nadzorovali, jim dali neki kalup opravi in delovnih metod. Problem niso delavci raznih profilov. Teh je dovolj, izobrazil jih bo menedžment sam, kot to dela na Zahodu. Za individualne specialne naloge jih ne more pripraviti noben tečaj. Na računalnik jih lahko nauči tečaj, ne pa fines dela, ki jih terja vsak izdelek na svoj način. Množice delavcev se same ne morejo znajti, se same urejati in izmišljati postopkov; tega ne smemo pričakovati od njih.

Slovenija je ujeta v začarani krog neubranljivega zakonitega vzročnega razvoja: podjetja se morajo otresti presežnih delavcev zaradi poučnega vzora in doslednosti, da dosežejo učinkovitost; zaradi kroničnega pomanjkanja novih proizvodnih programov pa tudi s kapitalom v sedanjih fazi ni mogoče odpirati novih podjetij z novimi delovnimi mesti. To je možno samo tujemu kapitalu, ki pa nima nobene tržne niti cenovne motivacije za takšne naložbe. Zato se moramo sprijazniti s počasnim okrevanjem sedanje gospodarske strukture z rastočim številom brezposelnih, ki se bodo po lastninjenju ustavili pri okrog 180.000 ter vztrajali pri tej številki dve do tri leta. Prizadevanja gospodarstva bodo privedla do občutnega povečanja domačega proizvoda in prometa šele po letu 1998. V tem času bomo premagali pomanjkanje višje izobraženega sloja za srednji menedžment, kar bo omogočilo večjo poslovno dejavnost.

Ta pogled na celovito problematiko slovenske proizvodnje nam pove, da izobraževanja delovne sile za usposabljanje na neka predvidena delovna mesta ne moremo načrtovati in izvajati v smislu specializacije, dokler ne bomo imeli povsem izdelanih zahtev konkretnih novih proizvodnih programov. Podjetnik bo naročil točno določeno specialno znanje za svoj obrat. Pač pa lahko izobražujemo nekvalificirane za boljše osnovno znanje, da bodo znali pisati, računati, brati načrte, urejati in čistiti delovno mesto in komunicirati z nadrejenimi.

Hkrati lahko odgovorimo na vprašanje, ali potrebujemo strategijo razvoja Slovenije. Potrebujemo jo, a je ne moremo dati, ker nimamo proizvodnih programov

na izbiro v tem smislu, da bi izbirali najboljše, patentno zaščitene, tržno pomembne in najbolj akumulativne. Pač pa je potrebna strategija sanacije in preoblikovanja obstoječega slovenskega gospodarstva v kritičnih točkah, ki sem jih empirično prikazal.

JAN MAKAROVIČ*

Sociologija kreativnosti

Če priznavamo v znanosti samo tisto, kar se pojavlja v naslovih knjig in revij, v naslovih simpozijev, referatov in člankov, v nazivih raziskovalnih komitejev, v strokovnih nazivih raziskovalcev, v nazivih študijskih predmetov in študijskih smeri ter v geslih, ki se uporabljajo pri klasifikaciji literature, potem sociologija ustvarjalnosti preprosto ne obstaja. Osebno ne poznam nobene knjige z naslovom Sociologija ustvarjalnosti in nobenega študijskega predmeta na neki fakulteti s tem naslovom – z edino izjemo Fakultete za družbene vede v Ljubljani, kjer se bo začel ta predmet poučevati v prihodnjem študijskem letu. Ta predmet je moja lastna zamisel. Ker pa bo bralec pohitel z vprašanjem, kako neki morem predavati nekaj takega, kar ne obstaja, naj pojasnim, da sem se na vsej svoji poklicni poti najbolj vneto ukvarjal prav s sociologijo ustvarjalnosti. Le da tega sprva nisem vedel čisto natančno, podobno kot se večina ljudi ne zaveda, da govori v prozi, čeprav počno to neprestano. To moje ukvarjanje s sociologijo ustvarjalnosti ni bilo izraz nekakšnega osebnega čudaštva, saj sem srečal na svoji poklicni poti celo vrsto pomembnih ljudi, ki so se ukvarjali s podobnimi problemi, in se od njih mnogo naučil. Moja lastna zasluga je predvsem, da sem dal vsem tem tujim in lastnim prizadevanjem skupno ime. V tej razpravi želim prikazati, kako je prišlo do tega. Ker pa sem se, kot že rečeno, v življenju najbolj vneto ukvarjal prav s sociologijo ustvarjalnosti, bo ta prikaz tudi nekakšna strokovna avtobiografija.

POREKLO. Sociolog, ki bi želel pojasniti, zakaj se ukvarja Jan Makarovič s prav tako in ne z neko drugo problematiko, bi moral najprej izhajati iz njegove narodnostne pripadnosti. Slovenci smo namreč čisto poseben narod. Na eni strani segamo v gospodarsko razvito Zahodno Evropo, na drugi pa se držimo Balkana, medtem ko izhajajo naši predniki s širnih ruskih ravnin. Na zahodu smo del Sredozemlja, ki je zibelka evropske civilizacije, na vzhodu pa segamo v Panonsko nižino, ki je v bistvu samo podaljšek ukrajinskih step, ki so same podaljšek srednjeazijskih step in puščav. Če dodamo temu še slovensko razdrobljenost in majhnost ter dejstvo, da smo bili že od nekdaj podložniki naših mogočnih sosedov, bo moral naš sociolog ugotoviti, da smo Slovenci tipičen *marginalen* narod – ali, kot pravi Anton Trstenjak temu lepo po slovensko, narod *meje*. Podobno bi moral ugotoviti naš sociolog tudi za Jana Makaroviča osebno. Že po njegovem priimku bi lahko sklepal, da izhajajo njegovi predniki od nekod iz vzhodnega, pravoslavnega dela slovanstva. Nadalje bi lahko ugotovil, da izhajajo njegovi neposredni predniki po očetovi strani s skrajnega zahodnega obrobja slovenskega ozemlja, ki

* Dr. Jan Makarovič, redni prof. na Fakulteti za družbene vede